

Fernando Couto johtama Ndjira on Mosambikin suurin kustannusyhtiö. Yhdeksän vuoden aikana se on julkaissut satakunta kirjaa.

KUN KIRJA EI KANNATA

MOSAMBIKISSA JULKAISTAAN VUOSITTAIN SEN VERRAN KIRJOJA, ETTÄ KUSTANNUS-TOIMINNAN OLEMASSAOLOSTA VOIDAAN JUURI JA JUURI PUHUA. MENESTYSTARINAT OVAT TÄLTÄ ALALTA KUITENKIN TOISTAISEKSI KIRJOITTAMATTA.

► **ILTAPÄIVÄ ON MOSAMBIKIN** pääkaupungissa Maputossa aina ruuhkainen. Kadut täyttyvät autoista, kadunvarret ihmisistä. Oikeastaan ruuhka on alkanut jo aamuseitsemältä ja jatkuu iltamyöhään.

Aivan Suomen ja Ruotsin yhteisen suurlähetystörakennuksen vieressä, Tansanian entisen sosialistipresidentin mukaan nimeytyn pääkadun Avenida Julius Nyereren varrella olevassa kirjakaupassa on kuitenkin rauhallista.

Mabuko-kauppa on jämpästi järjestyksessä kuin pienikokoinen Akateeminen kirjakauppa. Näyttävästi esille asetetut ruokakirjat lupaavat johdattaa portugalilaisen keittiön saloihin, myös joogaa ja terveydenhoitoa käsittelevät kirjat ovat tuontitavaraa – tummaihoisia ei kansissa venyttelä. Pöydälle pinotuista kirjoista löytyy **Christian Jacqia** ja **Patricia Cornwellin** dekkareita, **Bridget Jonesia** ja **Pikku prinssiä**.

Muutaman korttelin päässä kohoavasta finnistä **Polana Shopping Centeristä** löytyy toinen Mosambikin puolesta tusinasta kir-

jakaupasta. Akvaarion oloisessa liikkeessä on kaksi ihmistä, myyjiä molemmat.

Kirjojen myyminen ei ole tässä maassa kannattava bisnes. Ja kun alle viisi prosenttia kirjamyymälöiden nimikkeistä on kustannettu Mosambikissa, kustannustoiminnan saattaminen voitolliseksi on vielä hankalampaa: Mosambikissa on käytännössä neljä kustantamoa, ja ne julkaisevat parikymmentä kirjaa vuodessa.

Vertailun vuoksi, Suomessa julkaitaan vuosittain reilut 10 000 kirjaa. Suomi lukeutuu huippumaihin, sillä väkilukuun suhteutettuna vain Islanti, Tanska ja Sveitsi julkaisevat enemmän nimikkeitä. Mosambikissa lukutaitoisia on vain 40 prosenttia kansasta, ja vaikka Mosambikissa puhutuista lähes 30 kielestä yli puolella on kirjoitusjärjestelmä, kirjoja julkaistaan käytännössä ainoastaan portugaliksi. Se on maan virallinen kieli, mutta äidinkielenään sitä puhuu vain joka kymmenes.

Ja vielä yksi merkittävä ero: siinä missä Mosambikin olemattomille markkinoille

tuotetaan tullittia kirjoja Brasiliasta ja Portugalista, Suomeen ei suomenkielistä kirjallisuutta tuontitavaran tulle.

SOKEERAAVA TULOS

Muutama vuosikymmen sitten esteitä kirjojen kustantamiselle syntyi jopa paperin hankkimisesta. Nykyään materiaaleja ja tekniikkaa löytyy mutta ostajia ei.

Kirjailijaliitto teetti taannoin tutkimuksen siitä, kuinka monella mosambikalaisella on varaa ostaa säännöllisesti kirjoja. Tulos oli sokeeraava: silloisesta 16 miljoonasta mosambikalaisesta vain 400:lla. Vaikka tutkimus on kymmenen vuotta vanha, ei tilanne Mosambikissa ole juuri kohentunut, päinvastoin.

"Viime vuosi oli myynnin kannalta todella huono, koska raha on menettänyt arvoaan ja ihmisillä on vaikeuksia saada ostettua edes ruokaa", sanoo **Fernando Couto**.

Kustannusyhtiö Ndjiran eteläeurooppalaiseen tyyliin rakennettu talo Avenida Ho

Chi Minhilla on kivikeskustan betonikerrostalojen lomassa komea. Mosambikin suurimmaksi kustantamoksi toimisto on varsin vaatimaton.

Toimitusjohtaja Couton pelkistetystä työhuoneesta on pöydän lisäksi kaksi hyllyllistä kirjoja. Kahteen hyllyyn mahtuukin hyvin kymmenisen kappaletta kutakin Ndjiran kustantamaa kirjaa, sillä nimikkeitä on kertynyt yhdeksässä vuodessa satakunta.

Kolme henkeä työllistävä Ndjira on portugalilaisen Editorial Caminhon tytäryhtiö. Caminho omistaa Ndjirasta 70 prosenttia, Fernando Couto 10 prosenttia ja hänen poikansa, kirjailija **Mia Couto** loput 20 prosenttia.

"Aloitimme Caminhon kanssa niin, että he lähettivät kirjoja ja me myimme ne täällä. Sittemmin olemme yrittäneet olla itsenäisiä ja harjoittaa myös omaa toimintaa, mutta se on ollut hankalaa", Fernando Couto kertoo.

Normaali painos on 300 kappaletta, ja jos kirjalle saadaan sponsori, painos voi kohota 600:een. Koulukirjoja toki tarvitaan köyhässäkin maassa, mutta nämä markkinat ovat kolmen kansainvälisen yhtiön hallinnassa.

"Se on monimutkaista, enkä halua tietää siitä yhtään mitään", Couto puistelee päätään tuohuneena.

Opetusministeriö valitsee toimittajat tarjosten perusteella, eikä paikallisilla ole käytännössä kilpailussa mahdollisuuksia.

RAHA EI SUURIN SYY

Maguezo Editores perustettiin niin ikään vuonna 1997.

"Siihen aikaan minulla oli suuria suunnitelmia Mosambikin historiaa käsittelevän kahdeksanosaisen kirjasarjan julkaisemisesta", muistelee **Joaquim Salvador**, toinen Maguezo Editoresin omistajista ja sen ainoa työntekijä. "Mutta se oli pelkkää toiveajattelua, sillä sellainen projekti vaatii yhteistyötä kotimaisten ja ulkomaisten historioitsijoiden kanssa, eikä sellaiseen yksinkertaisesti löytynyt rahaa."

Päätynään Salvador toimii kielikoulun johtajana. Maguezo Editores julkaisee muutaman nimikkeen vuodessa, joskin tuorein julkaisu on vuodelta 2004. Painokset eivät ole 200–300:a suurempia.

"Kun kirjakaupat kuulevat uudesta kirjasta, ne pyytävät lähettämään sitä viisi kappaletta ja katsovat sitten, mitä tapahtuu", Salvador huokaa.

Vaikka asiakkaiden ostovoima on pieni, Salvador ei usko rahan olevan suurin syy kirjojen olemattomaan menekkiin.

"Ongelma on, että ihmiset eivät osta kirjoja, eivät yhtään. Jos heillä on vähän rahaa,

he ostavat oluen, eivät kirjaa tai lehteä."

Salvador uskoo, että kiinnostus lukemista kohtaan on kadoksissa, koska parin vuosikymmenen ajan kommunistihallitus salli vain Moskovasta tuodun "edistykseksi" kirjallisuuden.

"Se oli täyttä roskaa, kukaan ei lukenut sitä. Nyt meillä on kaksi sukupolvea, joilla ei ole ollut mahdollisuutta lukea kirjoja."

Salvadorin mielestä ihmiset pitäisi saada kiinnostumaan lukemisesta lehtien kautta. Tällä hetkellä Mosambikin suurimman sanomalehden *Noticiasin* levikki on noin 15 000. Siitä 85–90 prosenttia menee pääkaupunki Maputon alueelle – mielenkiintoista sinänsä, että myös sähkö, juokseva vesi ja esimerkiksi kännykät jakautuvat Mosambikin kartalle samassa suhteessa.

"Sanomalehtiä pitäisi tehdä Maputon ulkopuolella ja paikallisista asioista. Nyt ihmisille eri puolilla maata yritetään myydä maputolaisten asioita ja ajatuksia."

ARVOKAS PERINTÖ

Raha puuttuu. Kiinnostus puuttuu. Mutta miksi kirjallisuuden pitäisikään mosambikalaisia kiinnostaa?

Mosambikin tunnetuin kirjailija Mia Couto muistuttaa, ettei kyse ole vain halutuudesta lukea: afrikkalaisessa kulttuurissa paino on perinteisesti ollut suullisessa perinteessä.

"Ei ole kyse vain siitä, että lapset opetetaan koulussa lukemaan. Kyseessä on syvälinen ero, sillä suullisen ja kirjoitetun tradition maailmoissa pätee erilainen logiikka. Tämä siirtyminen pitää tehdä niin, ettei kadoteta suulliseen traditioon liittyvää arvokasta perintöä."

Ennen 1900-luvun puoliväliä Mosambikissa ei ollut julkaistu kuin muutamia yksittäisiä kaunokirjallisia tekstejä. Romaani oli ulkomailta tuotu kirjallisuudenlaji, ja kolonialismin aikaa hal-

litsi runous, sillä sitä oli nopea kirjoittaa ja levittää ja sillä oli helpompi harhauttaa sensuuria. Maaseutukylissä syntyneitä runoutta voidaan pitää eräänlaisena suullisen perinteen jatkeena: runoja laulettiin afrikkalaisilla kielillä, ja niillä oli selkeä ja suora ulkoasu.

Toisin kuin Angolassa, itsenäistymisen ei synnyttänyt Mosambikissa kirjallista räjähdystä, sillä valkoisten paettua maasta jäljelle jäi lähes täydellinen lukutaidottomuus. Osasyynä oli myös ainoan sallitun puolueen, sosialistisen Frelimon kulttuuripolitiikka, joka suosi perinnäisempiä pidettyjä taidemuotoja – tanssia, musiikkia, laulua ja kuvataidetta.

ENTÄ TULEVAISUUS?

Vielä yksi vertaus Suomeen: Nimenomaan kielen ja kirjallisuuden kautta alkoi Suomen kansallinen herääminen 1800-luvulla. Suomalaisten oli seistävä yhtenä rintamana sortajaa vastaan.

Sortajaa vastaan joutuivat taistelemaan myös mosambikalaiset, mutta kymmenistä etnisistä ryhmistä muodostuvassa maassa tukea ei antanut kieli saati kirjallisuus. Portugalilaisia useimmat afrikkalaiset tapasivat vain maksessaan veroja, tehdessään pakkotyötä tai joutuessaan luovuttamaan maansa. Ei siis ole yllättävää, että maaseudulla vieroksuttiin portugalilaisia kulttuuria.

Sekä Fernando Couto että Joaquim Salvador ovat yhtä mieltä, että kirjoja pitäisi julkaista myös muilla kielillä kuin portugaliksi. Mutta kun Ndjiran kokeilumielessä julkaisema shanganankielinen kirja myi kokonaiset 12 kappaletta, yhtälö ei yksinkertaisesti toimi.

Menestystarinat ovat mosambikalaisella kustannusalalla toistaiseksi kirjoittamatta. Entä miltä näyttää tulevaisuus?

"Ei alkuunkaan valoisalta", Salvador toteaa. *"Nada brilhante."* ◀

LAURI HAAPANEN

Ulkona on ruuhka, Mabuko-kirjakaupassa ei.